

ĢEOGRĀFISKIE OBJEKTI UN TO NOSAUKUMI DINABURGAS APRIŅĶA ĢENERĀLMĒRĪŠANAS PLĀNĀ (M 1:84 000) UN MŪSDIENĀS

Zane Cekula

LGIA un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Reģionālistikas zinātniskais institūts,
e-pasts: zane.cekula@lgia.gov.lv

Anotācija. Rakstā aplūkoti vietvārdi desmit Daugavpils novada pagastos un Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā, kas tapis apmēram pirms 230 gadiem, kad Latgale Polijas–Lietuvas pirmās dalīšanas rezultātā tika iekļauta Krievijas sastāvā. Raksta mērķis ir parādīt, kādi ģeogrāfiskie objekti ir atrodamī Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā, kā tie un to nosaukumi mainījušies laika gaitā. Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā esošie Daugavpils apkārtnes vietvārdi lokalizēti, salīdzināti ar LGIA Topogrāfiskajās kartēs mūsdienās lietotajiem nosaukumiem, apkopoti tabulā un ievadīti LGIA Latvijas Vietvārdu datubāzē kā viens no vietvārdu avotiem, ja ģeogrāfiskais objekts mūsdienās vēl pastāv. Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plāns ir noderīgs, lai noteiktu, kura vietvārda forma ir senāka, kā arī pētītu pārmaiņas ainavā.

Atslēgas vārdi: Dinaburga, ģeogrāfiskie objekti, nosaukumi, vietvārdi.

Ievads

Pēc pirmās Polijas–Lietuvas valsts jeb Žečpospolitas (*Rzecz Pospolita*) dalīšanas 1772. gadā Latgali pievienoja Krievijai [Jēkabsons 2012]. Saskaņā ar ķeizarienes Katrīnas II 1765. gada 19. septembra manifestu 1775.–1784. gadā notika Latgales zemju ģenerālmērīšana, kuras noslēgumā tika sagatavots Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas

plāns. Pētījuma mērķis ir noskaidrot, kā Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā esošie ģeogrāfiskie objekti un to nosaukumi mainījušies laika gaitā.

Materiāls un metodes

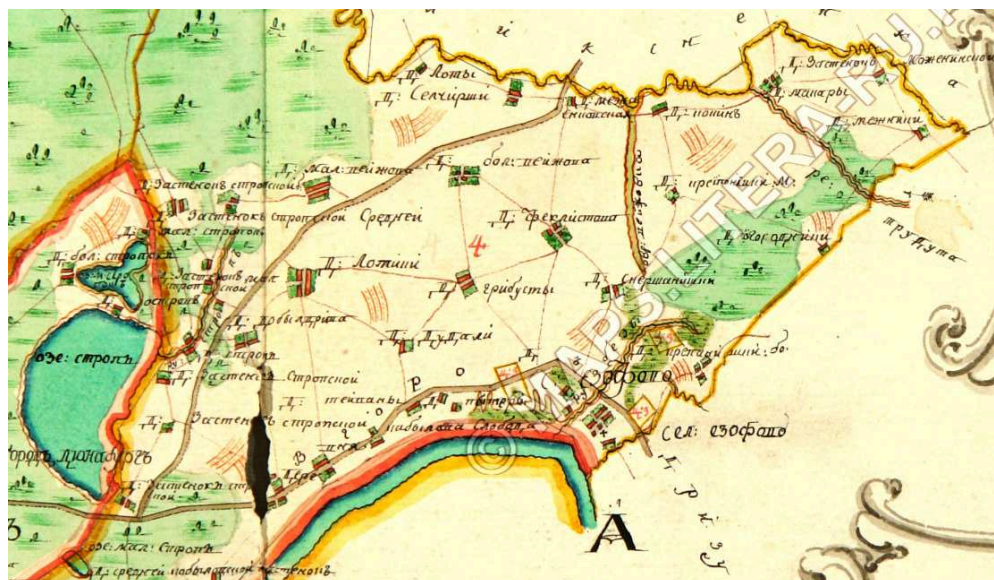
Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā esošie Daugavpils apkārtnes (Ambeļu, Biķernieku, Dubnas, Kalupes, Līksnas, Maļinovas, Naujenes, Nīcgales, Višķu, Vaboles pag.) vietvārdi lokalizēti, salīdzināti ar LĢIA Topogrāfiskajās kartēs mūsdienās lietotajiem nosaukumiem un ievadīti LĢIA Latvijas Vietvārdu datubāzē kā viens no vietvārdu avotiem, ja ģeogrāfiskais objekts mūsdienās vēl pastāv. Ezeru nosaukumi apkopoti tabulā, jo ir mainījušies vismazāk.

Rezultāti

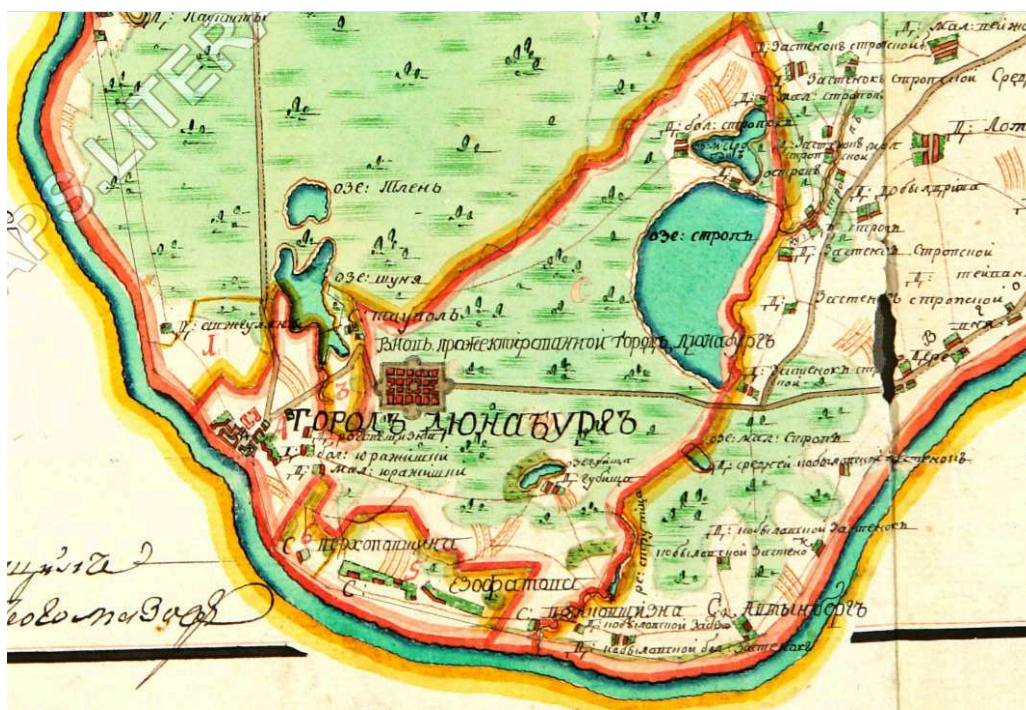
Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā ir šādi ģeogrāfisko objektu veidi:

- pilsētas, piem., *городъ Дюнабургъ*, tagad *Daugavpils*,
- miesti, piem., *местечко Крейцборгъ*,
- seļco, piem., *сел: Езефово*, tagad ciems *Juzefova*,
- dzerevņas, piem., *д: Дудали*, tagad ciems *Dūdeļi*,
- slobodas, piem., *Кабылова Слобода*, tagad nepastāv,
- zascenki, piem., *Застенокъ Стронской*, tagad ciems *Stropica* Naujenes pag.,
- pasts, piem., *почта Курубская*, tagad pasta nodaļa "Ķirupe" Līksnas pag. vairs nepastāv,
- krogi – plānā ticis rakstīts tikai ģeogrāfiskā objekta veids (*карчма*), nevis kroga nosaukums,
- ezeri, piem., *озе: Стронъ*, tagad *Lielais Stropu ezers*,
- upes, piem., *ре: Прудупа* un strauti, piem., *ру: Стронъ*, tagad *Strope* Naujenes pag.,
- gravas, piem., *овр: Вейшовка*, tagad Naujenes pag. vairs nav gravas ar nosaukumu *Veļšovka*,
- ceļu izejas, piem., *в город Друзу* - ceļa izeja uz pilsētu *Drisu* (1. attēls).

Darba gaitā svarīgi pārbaudīt katra ģeogrāfiskā objekta atrašanās vietu kartē un saprast, vai tas ir tas pats objekts, kas mūsdienu kartēs. Dažkārt pats ģeogrāfiskais objekts ir zudis, piemēram, uz ziemeļiem no Nīcgales ir atradies ezers (gan bez nosaukuma), kura mūsdienās vairs nav. Vaboles pagasta lielākais ezers *Boltazars* (48,5 ha) Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā nemaz nav iezīmēts. Dažkārt viena ģeogrāfiskā objekta nosaukums ir zudis, bet saglabājies cita ģeogrāfiskā objekta nosaukumā. Piemēram, Līksnas pagastā upe *Šauriksta* (*pe: Шайрукста*) vairs nepastāv. *Daugavpilī* (2. attēls), apmēram tajā vietā, kur mūsdienās atrodas upīte *Meļņička*, ir bijusi maza, īsa upīte ar nosaukumu *Strupica* (*pe: Струпица*), kuras nosaukuma pamatā visdrīzāk ir latg. *strups* 'īss'.

1. attēls. Naujenes pagasta un Daugavpils teritorija Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā

2. attēls. Daugavpils (gorodъ Дюнабургъ) teritorija Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā

Mazo upīšu tecējuma līnijas un nosaukumi nereti stipri atšķiras no Latvijas Vietvārdu datubāzē esošajiem. Zuduši ir daudzu mazo upīšu nosaukumi, piemēram, *Rīželiška* (re: *Рижелишка*), *Vabuļ* (re: *Вабуль*), *Poginka* (re: *Погинка*), *Prūdupe* (re: *Прудупа*) u.c. Daudz labāk ir saglabājušies ezeru nosaukumi (1. tabula).

1. tabula. Ezeru nosaukumi pirms 230 gadiem un mūsdienās

Vietvārds 2016. g., latviski	2016. g., latgaliski	1784. g., krieviski	Novietojums
Gluhoje	Gluhoje	озе: Глухое	Ambeļu pag.
Galvānu ezers	Galvānu azars	озе: Глухое	Ambeļu pag.
Raudinkas / Putānu ezers	Raudinkas / Putānu azars	озе: Путочь	Ambeļu pag.
Šekšineits	Šekšineits	озе: Шешкино	Ambeļu pag.
Gubišces ezers	Gubišces azars	озе. Губица	Daugavpils
Lielais Stropu ezers	Lielais Stropu ezers	озе: Стропъ	Daugavpils
Mazais Stropu ezers	Mazais Stropu ezers	озе: М. Стропокъ	Daugavpils
Stropaka ezers	Stropaks	озе: Мал. Стропъ	Daugavpils
Plocins	Pluocins	озе: Плень	Daugavpils
Šuņazars	Šuņazars	озе: Шуня	Daugavpils
Veirūgnes ezers	Veirūgnis azars	озе: Долгое	Dubnas pag.
Kosinis / Koša ezers	Kuosins / Kuoša azars	озе: Кожь	Līksnas pag.
Ļūbasts	Ļūbasts	озе: Лубастъ	Līksnas pag.
Lielais Kolupa ezers	Lelais Kolupa azars	озе: Калупское	Kalupes pag.
Mazais Kolupa ezers	Mozais Kolupa azars		
Krīvānu ezers	Krīvānu azars	озе: Кривань	Kalupes pag.
Seiļu ezers	Seiļu azars	озе: Сейло	Kalupes pag.
Dublinīku ezers	Dublinīku azars	озе: Донашунь	Vaboles pag.
Vabales ezers	Vabalis azars	озе. Ваболь	Vaboles pag.
Ārdavas ezers / Vordives ezers	Vuordivis azars	озе: Ордова	Višķu pag.
Dotka	Dotka	озе: Дотка	Višķu pag.
Kiureņu ezers	Kyuriņš	озе: Кивринь	Višķu pag.
Lubanecs	Lubanecs	озе. Лубань	Višķu pag.
Luknas ezers	Luknas azars	озе: Лукна	Višķu pag.
Rogūciets	Rogūciets	озе: Рогань	Višķu pag.
Višķu ezers	Vyšķu azars	озе: Вышки	Višķu pag.

Tabulā ezeru nosaukumi, kuri nav mainījušies, rakstīti ar tumšākiem burtiem, piemēram, *Dotka* (озе: *Дотка*). Tikai vienam ezeram nosaukums ir mainījies: *Dublinīku ezers* agrāk ir saukts озе: *Донашунь*. Pārējie ezeru nosaukumi nedaudz atšķiras. Mūsdienās ir *Lielais un Mazais Kolupa ezers*, bet agrāk bijis tikai viens ezers (озе: *Калупское*). Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā minētajos vietvārdos vērojamas izloksnes īpatnības. Kā piemērus var minēt vairākus ezeru nosaukumus Daugavpils novadā: *Krīvānu ezers* (озе: *Кривань*), *Seiļu ezers* (озе: *Сейло*), *Vyšķu ezers* (озе: *Вышки*) u.c.

Secinājumi

Daudzi Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plānā esošie ģeogrāfiskie objekti un to nosaukumi laika gaitā ir mainījušies. Visvairāk ir mainījušies Daugavpils un tās teritorijā esošie vietvārdi, kā arī mazo upīšu nosaukumi. Dinaburgas apriņķa ģenerālmērīšanas plāns ir nozīmīgs avots, lai noskaidrotu, kurš ir ģeogrāfiskā objekta senākais nosaukuma variants.

Atsauces

Jēkabsons, Ē. (2012). Žečpospõitas (Polijas-Lietuvas valsts) varas posms Latvijas teritorijā 1561.–1795. gadā: stāvoklis latviešu historiogrāfijā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4(85), 32–56.

LĢIA Vietvārdu datubāze: <http://vietvardi.lgia.gov.lv> (20.02.2016)

Планы генерального межевания 1780-х гг., М 1:84 000 (2 версты в дюйме). (Дюнабургский уезд). Digitalizētas <http://www.litera-ru.ru>

Summary

This article discusses the place names of the cadastral plan of Dinaburg County prepared approx. 230 years ago (when Latgale was incorporated into the territory of Russia), in order to show place name changes over time and complete the Place Name Database of Latvia. The place names have been georeferenced, summarized in a table and entered into the Place Name Database if the geographical feature still exists. The vast majority of geographical features still exist today. However, in some cases, the geographical feature has disappeared. For example, a lake north of the village Nīcgale was drawn on the map, but such a lake no longer exists. Names of small rivers also often disappear, or differ from the present names in the Place Name Database. Lake names have survived better, e.g., *Dotka* (oze: *Дотка*). However, lake names have also been changed, e.g., *Dublinīku ezers*, previously named oze: *Донашунь*.